

Smärre meddelanden.

Om julklapp och julgran i Sverige på 1730- och 1740-talen.

Notiser ur samtida bref.

Professor Martin P:n Nilsson har nyligen i denna tidskrift redogjort för de äldsta spåren af den svenska julklappsseden och för ordet julklapps tidigaste förekomst i litteraturen. Några i detta afseende belysande notiser ur brefsamlingar från sjuttonhundratalet torde därför kunna intressera tidskriftens läsare.

Redan år 1717 förekommer i sedermera riksrådet och fältmarskalken Erik Sparres bref till sin fru¹ ett uttryck som antyder bruket att i sammanhang med julfirandet ge gåfvor till barnen. Han skrifver nämligen från Lund den 28 november på tal om anskaffande af julkost till hans fädernegård Sundby, där grefvinnan och barnen då befunno sig: *»je suis plus embarassé a trouver de quoy donner des S:ts Nicolas a nos enfans qui est une affaire bien serieuse»*. Möjligen afses dock här en blott för hans familj utmärkande sed, importerad från Holland, där grefvinnan med sin lilla dotter tillbragt ett par år i sträck.

1730 har emellertid seden att gifva julklappar åt barn tydliggen stadgat sig. Erik Sparres dotter, gift med Carl Gustaf Tessin, skrifver till sin man från Stockholm annandag jul detta år ett bref, som ger åtskilliga upplysningar därom.² Dagen före julafton är hon på marknaden med sin ena svägerska, som köper dockor åt sina barn. Juldagen uppsöker hon en annan svägerska, men finner henne icke

¹ Tillhöra Bergshammars arkiv.

² Brevväxlingen mellan Carl Gustaf Tessin och hans maka tillhör Ericsbergs arkiv.

hemma; *»on me dit quelle étoit allé dans les boutiques pour achepter des étrennes»* — onekligen öfverraskande på själfva juldagen. Hon beger sig då till en tredje svägerska och kommer där midt upp i julfröjden: *»ses enfans étoi[e]nt dans une joye inconceuable de leurs etrennes»*.

Elfva år senare gästade grefvinnan Tessin tillsammans med en ung fröken Sparre under julen Sundby, som då ägdes af hennes halfbror, sedermera öfverståthållaren Axel Wrede-Sparre. Själf var han julen 1741 ute i finska kriget, men hans maka och barn voro på Sundby. Barnen spela alltjämt hufvudrollen, men nu omtalas äfven gäfvor till vuxna.

Tessin, som var ute i Paris, hade redan på sommaren skrivit till sin fru om sin önskan att komma hem till jul och ger i sammanhang därmed en beskrifning, som är värd att tillvaratagas, på hur det gick till vid julklappsutdelningen. *»J'espere alors»,* skriver han,¹ *»etre a la table ronde, aux ris, aux beurrées, aux huitres et aux gelinottes, et puis tic, tic, Qui heurte? Qu'on entre! Le papier vient, on lit l'adresse, on rit de la polissonerie, on se trouve tout d'un coup riche sans malversation, sans fatigue et sans avoir l'obligation a personne. O che gusto! O che gusto!»*

Tessin nämner icke ordet julklapp, men det förekommer i ett bref till honom från hans fru på hösten samma år. Hon var då redan på Sundby. *»Je reviendray icy»,* skriver hon den 1 november, *»vers les festes de noel pour le juhklapp. Oh mon Dieu le miserable juhklapp et quil sera different pour moy des autres. Mais prenons courage, après la pluye viendra le beau temps et le jour heureux paroitra une fois qui te rameinera.»*

Dessa ord ge vid handen en stor förändring sedan 1730. Då togs det som en naturlig sak att Tessin omedelbart före jul reste ned till Östergötland för att tillträda en nyköpt egendom. Han kom fram på julaftonen och tillbragte den i ensamhet, men hvarken hans egna eller hans makas bref ge den gången minsta antydning om att de gått miste om en sådan julfirning som elfva år senare synes ha blifvit regel.

¹ Paris 26 juni/6 juli 1741.

Julfirningen på Sundby 1741 var emellertid som sagdt hufvudsakligen anlagd på att glädja barnen. I god tid planerar deras faster, grefvinnan Tessin, för »*le juhlklapp*» och skickar en af sina lakejer till Stockholm för att göra uppköp. Gåfvorna tyckas ha utdelats redan den 23 december på kvällen, kanske emedan damerna från Sundby på annandagen skulle resa öfver till en af granngårdarna för att tillbringa fortsättningen af helgen där. Just framkommen dit, skrifver grefvinnan Tessin till sin make:¹ »*nous avons donné nos juhlklapp deux soirs avant que de partir*».

Utförligt skildras hela förloppet i ett bref af grefvinnan Wrede-Sparre till hennes man,² och då denna skildring innehåller många detaljer af intresse, meddelas den här in extenso med bibehållande af hennes mycket oregelbundna ortografi. Den noggranna beskrifningen på julgranen tyckes ange att det var första gången den förekom på Sundby.

dan för Jul aften 1741 a 1 heur apres minuit dans mon lit

Je ne vous ecrit ce soir mon tres chere coeur que pour vous parler des etrene et plaisir qu'ont eut nos enfens hier. Il y avoit dans votre chambre une grand arbre au milieux garnie de petite bougie et il pandoit en guise de frouit tout plain de saffrans kringlor et de pomme; la autour etoit plassé de grand plat ou etoit tous³ nos etrene. Pour Ulla il y avoit un habillement charmant de Paris que son oncle lui avoit envoyés qui consistoit dans une habit de satin bleu et blanc avec des petite coquille . . ., tabéllé, coifure, engachante, esclavage, le tout de blonde garnie de ponpon bleu et blanche et jointe avec un mantelet de satin bleu uni, garni en decoupur et des mitenes de la meme couleur. Sa tante lui avoit doné une etui ou etoit culjer, fourchet, couteaux d'argent parfaitement travallé et ses armes gravés sur les manche. Fröken Lotta avoit fait pour elle une grande poupé en robe de cour tres jolie qui y etoit aussi. J'avois aussi mis sur

¹ Claestorp 26/12 1741.

² Denna brefväxling tillhör Börstorps arkiv.

³ Felskrifning: »trou».

3—170114. Fataburen 1917.

ce meme plat quelque petite bagatelle dont elle avoit besoin comme gans et bas. Sur le plat de Sige etoit une epée d'argent et quelque babiole pour jouer, tout de votre sœur. J'avois encor donné a lui comme au autre un peire de bas et soulie[rs]. Erick avoit un peire de bouton d'or et Brita Stina lilla un gobelet d'argent, le tout mêlé de poupé. Elle¹ m'avoit donné un cassette a toilette de Paris tres commod pour le voyage avec deu petite boitte de bois, un miroire, 2 flacon, un pot a pomade, deus brosse et un tiroire. Votre soeur dona a fröken Lotta un piece d'etoffe et moi je lui avoit doné un swart sammets carpouse dont elle avoit fort bessoin et ett par calocher. Par bonheur j'avois trouvé quelque chose pour votre sœur qu'ell avoit fort souhaité, c'etoit un paire de botte de gros de tour gris doublé de gros wärk. Mlle de Sparre avoit aporté des pareille de Paris qu'elle luii enviet mais elles ettoit trop petite pour votre sœur. Mais moi sans dire mot j'ais fait venir de Stockholme tout ce qu'il me failloit et je les ait fait faire ici . . . Fröken Lotta nous a donné de petits tabeljes d'ouvrage de taffta verts — — —

Till sist blott ett påpekande af att Lovisa Ulrika, då hon år 1744 som kronprinsessa kom till Sverige, i julklappsseden fann något för sitt nya hemland utmärkande. »*C'est une coutume ici de donner des étrennes la fête de Noël,*» skriver hon till sin mor första julen.² »*On prie une certaine quantité de personnes, et chacune reçoit son paquet sans savoir d'où il vient, et il y a toujours un billet où l'on écrit un emblème ou quelque folie convenable à la personne.*» Lovisa Ulrika hade då sin erfarenhet just från den Tessinska kretsen. Förklädd hade hon jämte sin gemål på julaftonen kommit och öfverraskat grefven och grefvinnan Tessin, då de sutto till bords med sina gäster, och hon hade själf öfverlämnat en skämtgåfva till värdin.

¹ Framför detta ord står öfverstruket: »Votre s[œur].»

² Stockholm ³/₁ (nya stilen) 1745 (Luise Ulrike. Ungedruckte Briefe hrsg. v. F. Arnheim. Bd 1, s. 154. Jämför s. a., bd 2, s. 94, 150.)

Sigrid Leijonhufvud.